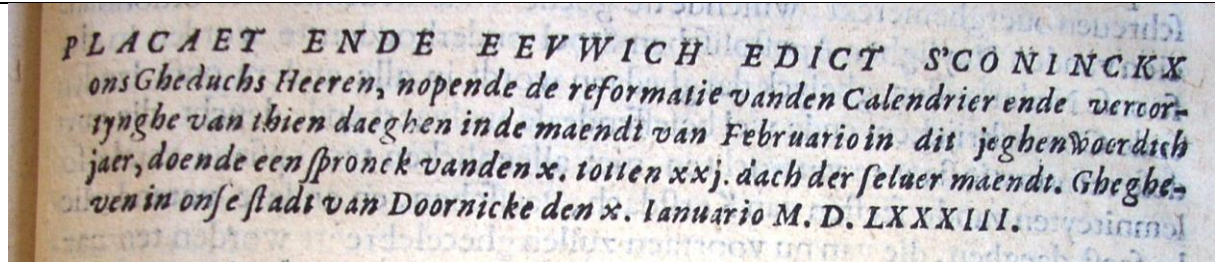

1583

Hongersnood en pest – Pauwel Heindericx

1583 – Eene kwade ziekte of pest verschijnt in Vlaanderen en duurt tot het jaar 1583. Zij werkt bijzonderlijk hare wreedheid uit te Brugge, te Kortrijk, te Ieper en omliggende plaatsen: er stierven te Brugge en er rondom alleen, boven de twee en zeventig duizend menschen. Men begraaft dagelijks in een en hetzelfde graf bij geheele hoopen dooden!

10 ende de 21ste januari 1583 - 10 dagen kwijt – Plakaten van Vlaanderen deel II p. 602

Op deze dag wordt er een plakaat gepubliceerd waarbij we een koninklijke en een pauselijke aanpassing krijgen van de kalender. De 10de januari wordt gelijk gesteld met de 21ste januari 1583.

Pauwel Heindericx, *schrijft het volgende over de verdere inval van de Franse:*

Wanneer den hertogh van Anjou eenigen tijdt in besit der Vereenigde Nederlanden geweest hadde, ondervont hy dat de staten ende den prince van Oragnien te veel gesagh over de regeeringe vanden lande ende selfs over hem namen. Daerom besloot hy, van hem meester te maecken vanden voornoemden prince ende vande leden der generale staten. Midtsgaders gemelde ontwerp, was hy oock van voornemen van sich vande voornaemste steden des lants te versekren.

Het was om die reden, dat hy Fransche garnisoenen dede leggen tot Duynkercke, Bergen St. Wynox, Dixmude, Brugge, Aelst, Meenen ende andere plaetsen.

Den 16de januarii, die den gestelden dagh was dat de vreemde benden de Nederlantsche steden moesten overweldigen, was eyndelinge verschenen. Den hertogh van Anjou, die met een fransch leger van veerthien duystent mannen toen by Antwerpen lach, was voornemens die stadt daer de leden der staten ende den prince van Oragnien hun ophielden, door behendichheyt in te nemen. Daer naer zoude hy hem meester maecken van geheel het lant. *Zijn voornemen lukte echter niet. De Antwerpenaars liepen te wapen ... en sy hebben van alle canten soo fellick op de Franschen gevallen, dat ze meer dan vijfthien hondert der selve dood sloegen, ende noch vele meer gequetst ende gevangen namen.*

17 januari 1583 – Dixmude gepillieerd - Augustyn van Hermelghem

Op den 7sten stilo novo, den 17sten januarius 1583, zoo isser tot Dixmude eene groote benauwtheyd geschied, want **den coronel van de Francoysen** ontfangen hebbende zekere brieven van den **duck d'Alenson** – *de hertog van Anjou* - van liberteydt en die van der Wet niet zoo haest en wilden geven resolutie, maer namen uytstel 2 ofte 3 uren, zoo heeft op eenen maendag ontrent den 9 uren, den coronel een teeken gegeven aen zyne soldaten: zy waren met 4 vendelen binder stede, hebben zulk eenen moort gedaen onder de borgers en landtslieden, zoo datter wel dood bleeven 200 menschen, en hebben vele huysen gepillieert en gerooft, 't

welke ook gebeurde in meer andere plaetsen, als tot Dunkerke, en hebben sommige uytter stadt gejaecht en gedreven, 't welke was een groote veranderinge en elk was bevreest.

Op den zelve dag als vooren, zoo hebben te Duynkerke de Francoysen, die daer in lagen, twee Vlaemsche vendelen, te wetene: **capiteyn Lange en capiteyn jonckere Jan van Eggemont**, uytgedreven der stadt, en ook sommige borgers.

Ook Pauwel Heinderyckx vertelt dit voorval; hij chrijft:

Den colonel Chamois, die met eenige compagnien Franschen binnen Duynkercke in garnisoen was, ende aldaer in de afwesichheyl vanden admirael Tre long het bevel voerde, socht crackeel jegens de borgers om den buyt die de caepvaerders opgebracht hadden; ende het geschil wiert soo hevich betwist, dat de in woonders de wapenen vallen. Naer borgers ende sol dalen door elcanderen aengevallen waren geweest (waer by de eerstgenaemde ootrent twyntigh mannen verloren hadden), soo beeft den bevelhebber van 't gar nisoen (de borgery niet betrouwende) sich in de stadt verslerckt, ende naer de Nederlanders, die deel der be settinge maeckten, uut de selve te hebben doen ver trecken, heeft hy het bewindt van dese afgenomen

Het plan van de prince van Anjou mislukte te Oostende – zo schrijft Van Hermelghem verder:

Op den zelve **Vercoren Maendag**, zoo isser tot **Oostende** ook groote beroerte geschiet van de Francoysen, maer daer en waren maer 2 vendelen binnen, en de borgers hebben die uytte stadt gezet en gedreven; tot Brugge van gelyke, zoo warender 6 vendelen binnen Francoysen, en daer waren noch 6 vendelen buyten de stadt, en baden om door de stadt te passeren, ontrent den 9 uren, op den zelve Vercoren Maendag, en zeyden te willen wezen naer Sluys, en by ordonnantie van die van Brugge, zoo was hun passagie gegeven; maer komende binnen op de maert bleven zy staen en wilden wezen geforriert, maer by gelukke zoo begrouf men den capiteyn ofte lieutenant van de borgers, zoo datter ontrent 200 borgers waren met hun gewerre, en 't was op den borch; maer de Francoisen wat anders vooren hadden, en meenden daer te doene dat zy elders wel hadden volkomen; zy liepen naer den borch. De Francoysen meenden alzo de stadt te wezen meester, maer ziende de borgers daer alzo voorzien ter oorzake van de begraving, hebben zelve de vlucht aengenomen, en de borgerie is meester van hun geworden, en hebben de ses vendelen Francoysen, die lange binnen de stadt gelegen hadden, en die ses vendelen, die om passagie binnen gerocht waren, alle 12 uytter stadt gedreven en hunne stadt behouden, en hebben noch 3 capiteynen van de Francoysen gevangen gehouden.

Op **den 23sten** stilo novo, zoo hebben de Francoysen, te wetene: ses vendelen en de compagnie peerden, Blockx ruyters, met de Francoysen eens zijnde, hebben de borgers en ingezetenen van **Bergen Ste Wienox**, hunne gewerren op doen bringen, en de heeren van der stadt hebben hun moeten de slooters in handen geven, 't welke was wederomme eene beroerte in 't land, aldus stond het zeer kwalyk.

We gaan weer naar Pauwel Heinderyckx luisteren, die ons vertelt dat de Prince van Anjous hof gaat houden in Duinkerke.

Den hertogh van Anjou, beschaemt, ende spijlich zijnde, om dat sijne voorgenomene poogingen soo slecht geluckten, ende namentlich dat hy de stadt van Antwerpen niet winnen en conde, (daer hy dacht de leden der generale staten ende den prince van Oragnien onder sijne macht te becommen) vertrock hem met vele van sijn volck binnen Duynkercke, alwaer hy hof hielt.

De Franse troepen van de hertog Frans van Anjou, de duc d'Alençon, werden op veel plaatsen uitgedreven en dit had mede als gevolg dat zijn positie als Heer der Nederlanden onmogelijk werd. Ook de prins van Oranje kwam in nauwe schoentjes te staan aangezien hij de hertog enkele jaren daarvoor naar de Nederlanden gehaald had. Gezien de beroerten in het land, lieten de vrijbuiters ook weer van zich horen. Zo schrijft Augustyn van Hermelghem:

Op den 23sten van januarius, naer den ouden stil, zoo trocken uyt Ypre wel hondert soldaten en dat ter oorzaak datter lagen boven Nieuwkerke een gedeelte **vryebuyters**, en het waren al meest Spanjaerden; en lagen by Roôn-huyse, en op den zelven nacht zoo was ook uyt het garnison van Armentiers, en hoorde dat die van Ypre ook om het zelven exploit uyt waren, ontboden met een tamboryn aen het garnisoen van Ypre dat zy die vangen zouden, of zy zouden het zelve doen, 't welke die van Ypre aennamen te doene, en besprongen hem, en vingender 12 en eenen jongen, en waren alle **Spanjaerden**, uytgenomen den jongen, en brochten die in tot Ypre, op den 24sten van januarius, en men gink hun examineren en men bevond dat zy waren **zonder capiteyn**, zoo waren zy op den 8sten van sporkele te rechte gesteld op eenen vrydag.

*Op de 6de februari 1583 – zo schrijft men in de Vlaemsche kroniek van Gent - riepen de protestanten te Gent, de gemeente op om zich niet over te geven aan de hertog van Parma, noch zich te betrouwen aen den verradelyken hertog van Alencon, maer de bestiering van het gemeenevest te laten aen **de zorge van de heeren staten**, en God alleen te bidden, die machtig was, allen onheil vandeze landen te weiren.*

Februari 1583 – Pauwel Heinderickx

Reeds in 't eerste van de maendt van Februarii 1583, hadt den gouverneur van Rousbrugge, om de toever van leeftochten tot de steden van Veurne, Nieupoort ende Dixmuyde te beletten, als oock om de soldaten der garnisoenen van die plaetsen te verhinderen dat ze so veel hunner benodichhende nde roof op den lantsman soudent halen, daeromme een groot getal soldaten naer Alveringhem gesonden, die aldaer soudent besetten het huys, het casteel genaemt – 't gone aen de canoningen van Sint Omaers tebehoorde.

Het magistraet der casselrie ded van 't gepleechde terstont kennisse brengen soo aen den admirael Trelong – die hem tot Nieupoort ophiel – sedert dat de Franschen Duynkercke namen – als aen de leden van Vlaenderen, maer hun segen was vruchteloos, daer wiert niets gedaen om de Veurnambachters – *en ook de Poperinghenaers* – daervan te verlossen – soo dat eht geseyde volck t'sijner nieuwe standtpaetse bleef nestelen tot veel verdreit van het omliggende.

Van Hermelghem

Op den **12 en 13 van maerte**, stilo novo, zoo kwamer eene mare tot **Ypre dat den duck d'Alenson zoude wezen geaccordeert mette Malcontenten**, en dat hy in hun lieder handen geven zoude Dermonde, Vilvoorde, Bergen Ste Winockx en Dixmude, en dat hy zoude packen een nomber van eenige duysent croonen, behoudens **noch Duynkerke en Camerycke**, en dat hy trecken zoude uyt het landt, maer het waren kwade maren; nochtans vele vreesden dat 't noch gebeuren zoude. Op dezen tijdt zoo trock een zeer groot convoey over Brugge van Ypre.

Op den Passchen-dag, zoo eenen dag daer vooren ofte daer naer, zoo passeerde den duck d'Alenson voor **Nieuwpoort**, en nam zijn vertreck **naer Duynkerke**, met hem leydende

boven zijn convoey 11 vendels Francoysen, die lagen ontrent Dixmude en Dermonde en Vulvoorde, was ontlast van de Francoysen, en men leyder vlaemsche vendels in, en al zijn gevangene zouden ontsleggen zijn van Antwerpen, en zijnde gekomen tot Nieuwpoort, volgende het contract en accoordance mette Staten gemaekt, zoo zoude hy zijn Francoysen uyt Dixmude en Bergen lichten, en men zoude daer ander garnisoen in bringen, naer het goeddincken van de Staten.

De hertog van Anjou hield nu zijn hof te Duinkerke.

Ontrent dezen tijdt zoo lichte op alle de garnisoenen van de Walen en men zeyde voorzeker dat zy **naer Oostende** trocken, om die in hove beleyd hadden van de assistenten van de zelve Malcontenten, dat de geheele macht van de Walen naer hun trocken, uyt cause dat de stadt in grooten noot was, en dat zy vreesden dat hun ontzet zoude gedaen zijn.

Op den 16sten van april, zoo was 't zaterdag, zoo in den nuchten-stand, zijnde ontrent den 9 uren, zoo heeft het zeere geclopt, en daer waren Walen ontrent de stadt op het kwartier van **Vormezeele**, en Schakels volk trock uyt, en komende, de lichtpeerden van Schakels bende, vooren ontrent een gedeelte Albanoisen, zoo hebben zy aen elkanderen gerocht, en hadde ons voetvolk niet geholpen, de peerden van Schakel voornoemd zouden er gebleven hebben, maer zijn trompette bleef dood met noch 2 andere, en daer was een gedeelte van zijn peerden gevangen genomen, en de Walen trocken duere, en het volk van Schakel brocht hunne doode mede, en begraven die te Ste Nicolays op het kerkhof, en het was volk van Commene, die dit exploit deden.

In de maend van meye, ontrent half meye, zoo hebben de Walen ingenomen Diest in Braband, en ons leger lag boven **Bergen op Soom, en gink geheel te niete**; want daer geen geld en kwam en den Prince zocht zeer te favoriserene den duck d'Alenson, die hem altydts hielt om Dunkerke wederomme te helpen in het gouvernement, maer de Staten en konsten niet wel verstaen; aldus gingen alle zaken zeer kwalijk voort, en den vyandt versterkte altydts, maer in het beginsel van wedemaend, naer den nieuwen stil, zoo overleet den gouverneur van Kassele, mijnheer van Resighem, en ook den gouverneur van Cortrijck, mijnheer van Sweveghem, beyde op eenen tijdt.

Pauwle Heinderickx schrijft dat den hertogh van Anjoutot Duynkercke sieck geworden zijnde, soo wel door ongenoechte dat hy sijne voornemens niet en hadde connen uitwercken, als om dat de staten van Nederlant hem verlaten hadden, dede alle sijne meubelen ende juweelen te schepe alden.

Onder voorwendsel dat de peste die aldaer heerschte sich seer verspreyde, ginck hy op den 28ste junii 1583 selfs aen boort, geboot naer Vranckeriojcke te seylen ende liet den colonel Chamois aen 't hooft van het garnisoen van Duynkercke.

30 juni 1583 - De hertog van Anjou verlaat Duinkerke en trekt naar Frankrijk – Augustyn van Hermelghem
--

Ontrent den uytganck van de wedemaend, zoo vertrock den duck d'Alenson van Duynkerke naer Vranckrijck, niemand en wiste de oorzake: eenige zeyden dat hy vertrock om dat hy geen gezondtheydt en hadde; andere zeyden dat het was om andere affairens, en men hadde zeer gesproken dat men hem zoude noch aengenomen hebben, maer de Staten en konsten niet wel daer in accorderen, en op den eersten van wedemaend, stilo novo, zoo was 't groot gemeene vergaert tot Ypre, en den gemeenen man en wiste niet waer op, want al die daer over zaten aen elkanderen verboden met eedt dat zy niet en zouden verbreden, maer men gevoelde dat

was om den duck aen te nemen ofte niet, maer met zijn vertreck zoo verwachtte men veranderinge.

Heindericx zegt hierover: Onder voowendsel dat de peste die aldaer heerschte sich seer verspreyde, ginck hy op den 28ste junii 1583 selfs aen voort, geboot naer Vranckerijcke te seylen, ende liet den colonel Chamois aen 't hooft van het garnisoen van Duynkercke.

Augustyn van Hermelghem schrijft verder:

Op den 2 van hoymaend, zoo hadden de Walen lange gelegen ontrent Commene, Waestene en daer ontrent, en waren wel sterck 8000 voetknegten, maer luttel peerden, en trocken op den 2 dag als vooren, en men wiste niet waer henen, maer namen hun optreck westwaert, en op den 4 zoo hoorde men dat dezelve Walen waren ontrent Bergen en Duynkerke, en met 't vertreck van den duck en veel van zynen edeldom, zoo was dat elk wilde zeggen dat zy Bergen, Duynkerke al afkopen zouden, eer daer eenige werre zoude zijn, en alzo naer Nieuwpoort komen. God geeft dat het wel in 't beste komen moet.

Op den 4, 5, 6, 7 en 8 van hoymaend, zoo heeft het belech van Duynkerke gecontinueert zeer scherpelyk, en de Walen hebben gelegen voor der stede op de westzyde, en de Spaenjaerden op de oostzyde, en die van haven Brugge tusschen Bergen en Duynkerke op de vaert. Den capiteyn heeft overgegeven de sterckte in handen van de Walen en behielden lijf en goed, en den capiteyn treckende naer Bergen komende daer, zoo hebben zy den zelve capiteyn gevangen en 's anderdags gehangen, en beyde zijn serjanten aen elken stil van 't gerechte door hun rechter hand genageld, en moesten zien de justicie; en op het voornoemde belech van Duynkerke **zoo hebben de Walen geheel Vuerenambacht afgelopen**, en komende alle dagen voor Nieuwpoort, roovende de beesten tot voor de poorte; en die van Nieuwpoort hebben dagelyks, vele van der stede, hun refugie genomen, vreesende indien het met Duynkerke kwalijk verginck dat zy zouden krygen ook belegeringe, en op den 10sten van hoymaend, zoo kwam den Prince van Parma in 't legere voor Duynkerke, en bringende met hem noch veel volk, en men zeyde dat de geheele macht van de Walen, die voor Herentals lach afkwam naer Duynkerke; want Herentals hun niet en zoude aenbringen zoo veel proffijt als Duynkerke: aldus stond overal zeer kwalijk.

Op den 14sten zoo passeerder noch zeer veel peerden volk van der Walen zyde tot Waestene, en komende al naer Duynkerke. Godt doe 't wel gaen!

Op den 15sten van hoymaend, zoo waren uytgetrocken naer Steenwercke wel **40 soldaten** van de compagnie van capiteyn Du Prez, om te gaen halen noch eenige clocken, die daer verborgen waren, en hadden met hun 2 cloucke wagnaers, elk met 3 peerden en komende metten buyt van de voornoemde clocken, zoo zijn zy besprongen geweest van vele Spanjaerden en Albanoisen, alle te peerde, recht aen de plaetse tot **Dickebusch**, alwaer zy hun frayelyk gewerd hebben, maer zijnder, duer het vier dat den vyandt in de kerke stack, al gebleven op 2 soldaten naer, **en hebben se al vermoort**, 20 in de kerke en 18 op het kerkhof, maer deden voor hun dood noch onder den vyandt groote moort, en op den 16sten ofte 17sten zoo waren zy tot Dickebusch begraven by die van Ypre.

16 juli 1583 - Duinkerke in handen van de Walen en Spanjaarden -
--

De prins van Parma zond nu de heren van Montigny en La Motte naar Duinkerke. Hij volgde met een groot leger.

In corten tijdt hadden ze schansen gemaect ende soo haest als hunlieder canonnen geplant waren, hebben sy de stad sterck beschooten. Het garnisoen conde sulcken fellen aenval niet lange uutstaen, ... *op de 16de juli werd Duinkerke dan ook overgegeven.*

Na Duinkerke werd Nieuwpoort belgerd.

Van Hermelghem schrijft daar over: Zoo is geheel het leger van de Malcontenten gekomen ontrent Nieuwpoort, en zeer vele passeerden naer het Brugsche Vrye, en hebben het land zoo geroofd van beestialen, meest alle de vette beesten, die uyt Vueren-ambacht geruympt waren, hebben zy in 't Vrye gekregen, zoo dat de landtslieden zeer jammerlijk gevluucht zijn, meest alle naer Brugge, en sommige voort, zoo dat het Brugsche Vrye noyt zulk last en leedt.

De Walen hebben hunlieder leger geslegen voor Nieuwpoort, zoo datter t'Ypre en tot Dixmude **grooten dieren tijdt** af kwame, want die van Dixmude en wilden geen boter noch caes laten voeren uyt hunne stadt, zoo dat het Hollandts galt 't Ypre 4 stuyvers 't pond, en de bueter galt 19 groote 't pond, en het coorn de raziere 15 guldens, 2-10, zoo dat alle coopliden die gewoon waren sayette en groen te koopen, niet wilden een stuyver uytgeven, zoo dat er stond tot Ypre eenen kwaden tijdt voor de duere, ook tot Brugge, Oostende en Nieuwpoort zoo was het volk zeere geruympt eer de geheele legere van de Walen ontrent Nieuwpoort en in 't Brugsche Vrye kwam, en men sprak van de compste van **Casemierus**, maer daer en volgden anders, en het volk overal was zeer beroert ter oorzake meest van den dieren tijdt, want alle zaken waren by naest den derden penning, maer op den 23sten van july, zoo stelden mijnheeren Voocht, Schepenen in alle eetswaren ordere, want geen redene en was datter ommegink; de bueter op 13 g., Hollantsche caes op ses g., zoudt op 20 g. de raziere, en andere zaken naervolgende, uytgenomen coorn dat conste men kwalijk bekomen, want zeere diere was wel 32 lb. p. de raziere.

Op de 23ste juli werd ook Nieuwpoort aan de Malcontenten overgegeven. De 24ste juli bereikte Veurne een akkoord met de heer La Motte – die op dat moment Oostende belegerde – en werd de stad overgeleverd aan de malcontenten en de Spanjaarden. Op de 29ste juli vertrokken de Geusen uit de stad.

Op den 25sten van july, zoo hebben de Walen zeere geloopt in alle plaetsen, en mijnheere van **Wintershove**, die meende met zyne knapen, met elk hun perd, te trecken naer zijnen mersch om wat hoy te halene buyten de bueterpoorte; komende buyten het bedelf, zoo is hy besprongen geweest van eenige peerden, en 't waren ruyters uyt de legere van ontrent Bergen, en niet konnende hem salveren zoo is hy van zijn peerd gesteken met eene lancia en viel ter aerde; het peerd daer op hy gezeten hadde, heeft hem zelve noch gesalveert, en ook zynen knecht; maer hy bleef gevangen, en was gevoert naer het legere.

Op den 25sten july, zoo zeyde men dat **de Walen hadden belegert Oostende**, en datter een gedeelte van hun volk track **naer Damme** boven Brugge, en dat om dies wille dat die van Brugge hadden ingenomen noch eenig crygschvolk om hun te benemen de vaert, en op den 26sten van de zelve maend, zoo was **Dixmude** ook besloten van de leger, en men sprack zeere tot Ypre dat men noch verwachtte 5 ofte 6 vendels volk om de stadt te bewaren, want Mon^s de Marckette dat zeere begeirde.

Op de 30ste juli gaf Diksmuide zich over aan de Malcontenten.

30 juli 1583 - Poperinge verbrand! – Augustyn van Hermelghem

Op den zelden dag, 't welke was op eenen zondag, zoo hebben die van Dixmude hun ook opgegeven in handen van de Walen by goed apoyntement; 's nachts zoo is de compagnie van **capiteyn Schakel** – met zijn Franse troepen - met noch veel voetknechten uytgetrocken **naer Poperinge**; **aldaer komende in den nuchtenstond hebben't geheel verbrand op den eersten van oust, uytgenomen de kerken.**

In een later proces, in het jaar 1584 voor de Poperingse rechtbank, vinden we de volgende 'intendit' of beschuldigingsakte waarvan de feiten waarschijnlijk op de 30ste juli 1583 zullen plaatsgevonden hebben:

Intendit omme **Lauwyck Barvoet**, heescher

Jeghens ende in prejuditie van **Gillis van Peperstraete**, verweerder

Mijn heeren believen bye ede te examineeren ende te ondervraeghen de personen alhier in marge gheschreven op t'naervolghende artyckelen. (*Jacob Christiaen & zuster Maeyken Vanderleye*)

Of zy niet indachtic hen zijn ende in goeder memorie en hebben dat ten tyden van desen voorleden trouble doen de lieden alhier ghevlucht waren in Onse Vrouwe kercke,

ghebeurt es dat de voornoemde **Barvoet** de zelve Peperstraete vut goede duegt

gheleent heift de somme van neghen ponden xij schele parisis

welcke somme ghestelt ende ghefurniert was in de handen vanden voornoemde **Jacob**

Christiaen tot behoefve ende profyt vanden zelve Vande peperstraete om dan te copen een roo coe.

Dee ondervraagde Jacob Christiaen, filius Jans, ingheseten cuerbroeder & landsman van zynen style, 36 jaeren – *weet dat er een rode koe verhandeld is maar meer ook niet.*

Het Beleg van Ieper -

De Malcontenten zetten hun veroveringstocht verder en rukken nu op naar Ieper dat ze gaan belegeren.

De prins deed op de weg naar Brugge een fort maken. Heinderikcx stelt verder:

Op verscheyde andere plaetsen, rontom de selve stadt, dede hy bovendien noch andere sterckten bouwen, welcke wel voorsien wierden van geschot, ende wienst stercke besettingen gedeurende den naervolghenden winter beletten datter geen leeftochten in de stadt konden gebracht worden.

Op de 19sten augustus, zo schrijft Augustyn van Hermelghem zoo kwam de mare dat **Bergen Ste Winockx** hunlieden hadden overgegeven in de handen van den Koning, mitsgaders goed apoyntement, en dagelijks zond den prince van Parma aen die van Ypre of zy hun van gelyke wilden geven in handen van den Koning met goet apoyntement; maer gaven altijd voor antwoorde datter noch cruyt en loot binnen der stadt genouch was, en dat zy liever zouden sterfven dan hun over te geven.

Op den **2^{den} van october**, zoo kwam er een geloofbaer persoon uyt Dixmuyde, zijn tweeder, en zy grochten tusschen 't Overdrach en 't Lavenderhof daere in de stede, elk met eenen zack appels, en zeyden dat tot Dixmude tamelijk ginck met den volcke datter in was, te wetene ses vendelen Walen; den gouverneur was eenen Spaenjaerd, maer de ingezetene verhoopten corts te hebben den man van mijn vrouwe van Dixmude, vrouwe van Pamele; en die van Dixmude waren ook zeere sterfvende van de peste, maer 't contractt wiert hem lieden gehouden dat met hun gemaekt was.

Ontrent dezen **12 ofte 13sten van october**, zoo scheen dat **de ziekte van de peste** wat begonste ceseren, maer van de zelve ziekte en van de heete ziekte en van armoede sommige, en van onsolaes, zoo warender gestorfvende, volgende het billiet van de 2 schepenen, daer alle

dooden moesten aengebrocht zijn, 't zy schamel ofte rijke, kleyne ofte groot, van der tijdt dat de stede belegert was, 't welke was gelegen 9 ofte 10 weken, zoo warender gestorfvē **8360 menschen onder kleyn en groot**, onder welke datter waren meest landtslieden met hunne kinderen, en ook veel borgers, vrauwen en kinderen, want 't ginck op eenen tijdt zoo dapperlijk aen, zoo datter storfven wel 1500 bin zeven dagen, aldus toochde Godt dat hy op de ingezetene vergramt was, en ook mede zoo kwam den lieutenant van capiteyn Eggemont uyt de Walen handen, en zeyde dat den prince van Parma in 't leger gesworen hadde dat hy van voor de stadt niet vertrecken zoude, hy en zoude die crygen of hy zoude daer vooren sterfven; Godt zende zijn gratie tot zijn welvaren.

15 oktober 1583 – Schuldbekentenis hommē – SAP 115 – nr. 63 – Processen

Het volgende stuk is een retro-acte komende uit een dossier van 1592 waarbij Eloy Moreel als eiser optreedt tegenover Dyerick vanden Cycke.

Ick, Dieriyck Vanden Cycke, kenne ende belyde by desen , hoe dat ick dueghedelick schuldich ben Eloy Moreel, de somme van achtenveertich ponden parisis over den coop ende leveringhe van hommelle ende belove overzulcx den voorschreven somme xlviii pond parisis te betaelene anden voornoemde Eloy ofte anderen brynghere van dese cedulle, cause ende actie daer an hebbende, te paesschen eerstcomende xvc lxxxv-tich
Oriconde myn hanteeken ghedaen present Michiel Longhespee ende Maerten Pladys
Actum desen thiensten dach van octobre xvc lxxxiiiij-tich
Dieryck vande Cycke – by laste

29 oktober 1583 – Het Papelanghemeerschstraatje – Halmen

Clays Bourry heift ghecocht
teghen **Pauwels de Conynck ende Jaeneken** zyn wyf,
tvierde van eenen huuze, erfve ende cathelen,
moortelvast, naeghelvast ende cavelvast, stende inde **Potterstraete**,
streckende vande zelve straet achterwaert tot de erve vande aeldinghen van **Loys vande Goosteene**,

de westzyde **tstraetken vande Papelanghemersch**,
de noortzyde de voornoemde aeldynghen,
omme de somme van acht ponden grooten tvoorschreven te betalen met de ceduule van acht
ponden grooten vlaemsch sprekende op **Adriaen van Pourkes**,
voorts van borghe es **Jan Daten ende Anthonis de Wally**,
ende de reste van ij pond grooten vlaemsch te meye eerstcomemnde int jaer xvc lxxxv – v
schele te godtspennynck – drie ponden parisis ter lyfcoope – ten alste vande blyvere
Ghealmpt over erfve den xxix octobris lxxxij

18 november 1583 – Oorlog in de streek - Augustyn van Hermelghem
--

Op den 18sten van november, zoo moesten wederomme vele landtslieden uytter stadt met
wif en kinders, 't welke compasselyk was om zien; zy gingen met den avondt uyt en ontrent
den zeven ueren, nacht zijnde, zoo warender vele van de zelve mannen en vrouwen
besprongen van de Walen en slougen sommige dood en ander gevangen; op den zelve avond
als de landtslieden uyttrocken, zoo ginger van 's nuchtens wech en komende tot Dickebusch,
zoo warender van 20 Walen vele gevangen, en het geviel by gelukke datter ontrent 16
soldaten van Eggemonts volk uyttrocken om buyt, en de Walen niet wetende hoe sterck dat
dit volk was en dorsten niet staen, maer lieten de gevangene vry, en elk zach om een gadt;
Eggemonts volk brocht in elf Walen, en verlostte alle de gevangen en trocken voort; aldus
was't altijds 't jaer voorleden best.

Op den 25sten van november, zoo wasser wederomme een nieuwe leze van landtslieden,
niemand aenziende, 't zy rijcke ofte schamele, maer met groot dregement uytter stede gedaen,
en arme landtslieden en vonden geen brood, want daer warender maer 3 backerien die brood
mochten backen voor de soldaten, en men hadde op doen bringen van alle de brauwers van
der stede hun ongereed graen, en deze backers en mochten maer backen voor de soldaten half
coorn en half gerste. **De schryfver van dezen, Augustyn van Hermelghem, was doen
geschoten op het lijf maer niet zeer gequetst.**

Heindericx vat het als volgt samen:

Terwijlten dat 't Spaensch leger Nieuwpoort ende Dixmuyde belegerde, midtsgaders in de
ntijdt der voornoemde omsingeling van Ypre, liepen de soldaten van 't selve in groote
benden de Casselrie van Veurne af, ende rantsoeneerden alle de lantslieden die sy conden
krijgen. Het is noyt gehoort geweest op weclke tyrannelicke wijze het arm lantsvolck
behandelt wiert; moorderien ende vrouwen-vercrachten waren dan gemeen: de Turcken
noch Barbaren en souden met de christenen niet erger connen leven als die krijgslieden
leefden met de arme Veurneambachters. Die onmenschelicke handelwijse hadde voor
gevolgh, datter hem niemant meer op de gansche Casselrie en drufde betrouwen.
Tot nu warender aldaer noch vele prochien bewoont, maer alsdan verliet al het volck datter
gebelven was, hunlieder woonsten ende gingen naer andere landen ofte in besloten steden sich
vestigen, alwaer ze van ongenoecht, hertsweer ende der peste grootendeels stierven.
Noyt en is het gehoort dat de schoonste ende vruchtbaerste casselrie van Vlaenderen soo
onbevolckt is geweest!

*Ook nu weer bleef Poperinge niet gespaard. Augustyn van Hermelghem schrijft het
volgende:*

Op den kersdag den 25^{sten(1583)}, zoo zijn de Walen van de sterckte van **Ieper onder het bevel
van de heer van Werpe**, gekomen tot **Poperinge**, en hebben alle dat volk dat wat zijn ruste

was hebbende, om te verbeyden reconciliatie, alle gevangen, en 't was alle volk dat uytgezeyd was.

De 'kroniek' van Augustyn van Hermelghem wordt hier spijtig genoeg onderbroken tot in het jaar 1587.

Michiel Forret -

Ook Michel Forret beschrijft de totale neergang van de streek.

Dan kwamen de Waelen liggen voor Duynkerke, te weten: den prince van Parma, met 's konings leger van Spangjen, want den prince uyt 's konings name kwam om Vlaenderen te winnen, mits het den koning toebehoorde.

Zoo wonnen sy ontrent Hooymaend Duynekre, Nieupoort, Veurne, Dixmude in den tyd van twee maenden, niet sonder groot jammer, want sy gants Vlaenderen **destrueerden en vermoorden al het landvolk** dat sy krygen konden: die geen groot ransoen en hadden te geven, die moesten het met de dood jammerlyk bekoopen, zoo dat al het volk vlugtede in de naeste steden, want 't legervolk nam al het goed dat sy konden krygen.

Zoo wel beesten als anders, welke beesten sy dreeven naer het Waelsche land en de Waelen kogten ze zoo dat de Waelen Vlaenderen geheel te niet bragten, menschen en beesten: want de legersche Waelen, met sommige Spanjaerden, dosschen alle de vrugten op den akker en verkogten 't graen in de naeste steden.

Want eer het koorn rype was, was Duynkerke, Veuren, Dixmude en Nieupoort by appointemente gekomen by den prince van Parma, en sy verkochten hunlieden koorn, zoo hadden de arme landslieden, die nu in de steden gevlugt waren, niet om te leven.

Zoo staken se hun alomme ten steden uyt gelyk honden, en moesten alsoo by de steden blyven liggen en vergaen van hondersnood. Want van honger stiervender 700 menschen op eenen nagt en sy en mogten zelfs in de stad niet gaen om hun behoef te koopen, al hadden er veel graen genoeg om by te leven, de steelieden hielden 't selve.

Daer rees eene groote peste uyt in alle het land van Vlaenderen, dat men er 40 of 50 ('t saemen in eenen put wierp: ja, al dat zy niet en konden begraven krygen, waren van de honden opgeëten.

'T Was zulk eenen jammerlyken tyd, dat het niet om schryven is en dit geschiede in 't jaer 1583.

Michiel Foret

Michiel Foret schrijft over het leger van de Malcontenten:

Daarna trokken sy van Dixmude naer Yper. Het leger lag daer vooren van oest 1583 tot Paesschen 1584, eer sy wilden overkomen, en kwamen ten lesten over van armoede, by accoord. Daer was zulk een armoede binnen Yper, dat sy al het peerdevleesch dat zy krygen konden, aten.

Daer was zulk eene groote benauwheyd van spyse, dat eene katte gold eenen gulden. En daer naer Brugge, gent, Antwerpen en Brussel en wonnense al in korten tyd.

Nadat Yper gewonnen was, te meye 1584, zoo begonnen de landslieden wat t'huys te komen op sommige prochien en dorpen, zoo dat van 20 prochien, synde al op eene prochie, nog niet eene halve bewoond en was; want als d'oorloge gedaen was, ten jaere 1584, den hondersten mensch en leefde niet meer, die ten jaere te vooren nog leefde, zoo was 't volk vermoord en van armoede en honger gestorven;

want voor de poorten van Yper waren kinderen die malkanderen aten, 't welk waren landlieden kinderen, ryke van goed en hadden binnen Yper goed genoeg om hun by te leven, maer d'Yperlingen stakense uyt de stad, zoo 2 à 300 op eenen nagt en lietense vergaen by duyzenden.

Som waren vermoord van de Waelen van het leger, som van de peste, zoo datter in en ontrent de steden zooveel stierven, dat het onsommeerlyk was en den meesten deel onbegraeven waeren van de honden opgeëten, 't welk zulk een jammer om zien en hooren was, dat het scheen dat de wereld verging.